

Terminologia i llengües minoritzades

Anna Aguilar-Amat
Laura Santamaria

Universitat Autònoma de Barcelona. Facultat de Traducció i d'Interpretació
08193 Bellaterra (Barcelona). Spain

Resum

La terminologia és una eina indispensable per a qualsevol Estat, en especial quan aquest posseeix una llengua que ha estat sotmesa a condicionaments històrics regressius. Sota la denominació de «llengua minoritzada» englobem totes les llengües objecte de discriminació, entenent que es pot tractar de llengües minoritàries o de llengües no minoritàries com les d'alguns països d'Àfrica o d'Amèrica Llatina. La normalització lingüística i terminològica és, en aquests casos, un objectiu prioritari. Però aquest objectiu de vegades s'enfronta als criteris internacionals que pretenen una globalització tot adduint una millor comunicació científica i comercial. Aquesta pretesa comunicació òptima podria amagar, tanmateix, una expansió de mercats i un colonialisme cultural. L'intent de respectar el pluralisme i de valorar positivament la multiculturalitat demana un esforç d'anàlisi qualitativa de la idiosincràsia conceptual d'altres cultures.

Paraules clau: terminologia, colonialisme conceptual, llengües minoritzades.

Abstract

Terminology is an indispensable tool for any state, above all when one of the languages of that state has been repressed historically. The denomination «less widely spoken languages» includes all languages that suffer discrimination, even though these languages may be minority languages or not, as is the case of some African or Latin American languages. In these cases linguistic and terminological normalisation is a priority. However, this priority comes up against international criteria in favour of globalisation, arguing that globalisation favours commercial and scientific communication. This supposed improvement in international communication could be a smoke screen for cultural colonialism and market expansion. In order to respect and give proper value to multiculturalism an effort is needed to qualitatively analyse the conceptual differences of other cultures.

Key words: terminology, conceptual colonialism, minorized spoken languages.

Sumari

Erric bere legue, icheac bere aztura.
(Cada poble la seva llei, cada casa el seu costum).
Societat Kañoieta, Donostia.

Aquest text no pretén aportar cap solució al problema de les llengües minoritzades, sinó exposar les diferents qüestions que són en el tauler de joc i que afecten la presa de decisions en el camp de la terminologia.

Llengües minoritàries i llengües minoritzades

L'ús de la denominació «llengua minoritària» ha esdevingut problemàtic. Algunes de les llengües englobades sota aquesta denominació són designades millor pel terme de «llengües menys usades» (*lesser-used languages*) —per exemple el danès—. No és, però, d'aquestes llengües de què volem parlar, sinó de les que certs organismes també denominen «llengües menys afavorides».

Si, tal com diu Pompeu Fabra, l'adjectiu *minoritari* és relatiu a *minoria*, i aquest nom significa «grup poc nombrós», veiem que la denominació «llengua minoritària» significa «llengua parlada per un nombre petit de persones» i, per tant, que és basada en un reduccionisme estadístic. Però com bé assenyala Pueyo (1992), la denominació s'aplica, en l'ús, a les llengües que pateixen dificultats d'ordre funcional, tot i que no apareixen sempre lligades al volum demogràfic de les comunitats lingüístiques, sinó més aviat a condicions històriques i socioeconòmiques i a mecanismes psicossocials.

D'aquesta manera, el català és considerat una llengua minoritària, mentre que el danès, amb un nombre similar de parlants, no ho és. A més, cal tenir en compte que els grups sovint no «són» minoritaris, sinó que esdevenen «minoritaris», i que hi ha casos en què el grup més nombrós viu en una situació evident de minoria desoladora:

La colonització n'és un exemple excel·lent: una elit reduïda però extraordinàriament poderosa i influent pot aconseguir d'imposar i de popularitzar un seguit de normes, prejudicis, criteris, actituds i valoracions que, possibilitant l'occidentalització del sistema, provocaran l'arrauliment de la població nadiua, fins i quan no la seva expulsió. Aquest esdevenir foraster a ca teva es pot considerar fàcilment extra-

polable a totes aquelles situacions de minorització lingüística en què el percentatge de parlants de la varietat divergeix sensiblement del percentatge d'ús de la mateixa varietat. (Miquel Pueyo, 1992: 21)

Així, recollim la proposta d'aquest autor de substituir el terme *llengua minoritària* pel més dinàmic de *llengua minoritzada* (àmpliament utilitzat des de fa temps). D'aquesta manera la majorització i la minorització de llengües esdevenen «processos» enfront dels «estats» que denotaven les denominacions tradicionals. També esdevenen conceptes relativitzats, ja que una llengua pot ser majoritzada en un context i minoritzada en un altre.

Una altra manera de referir-nos a aquests conceptes quan ens situem dins d'un únic context és fer servir les denominacions de *llengua expansiva* i *llengua recessiva*, però en aquest cas, malgrat que respectem el concepte de «procés», hi inserim un concepte no procedural, la direcció.

El corrent traduccional català

La terminologia s'ha desenvolupat sota diferents perspectives. L'aproximació que defensem sorgeix dels estudis de traducció i, des de la perspectiva del nostre país, defensa una activitat multilateral.

La normalització del català (és a dir, l'esforç per tal que el català deixés de ser una llengua minoritzada) ha estat un procés complex que ha repercutit parcialment en els àmbits de l'Administració pública, l'educació, la indústria i el comerç.

La normalització, quan ja és un procés finalitzat, retorna la vitalitat al sistema lingüístic a partir dels seus recursos etimològics, morfològics, sintàctics i semàntics. Quan una llengua ha estat sotmesa a condicionaments històrics regressius, cal defensar les opcions que enriqueixen i donen coherència al sistema, raó per la qual la normalització del lèxic i de la terminologia ha estat una peça clau: una llengua sense un vocabulari científic, administratiu i tecnològic té molt poques possibilitats de sobreviure i de ser competitiva en el món modern. Això fa de la terminologia una eina indispensable per a qualsevol sistema.

Segons M. Teresa Cabré (1992), les tres grans tendències en terminologia són:

- a) la terminologia orientada al sistema lingüístic (se centra en els conceptes i en la normalització dels termes i de les nocions),
- b) la terminologia orientada a la traducció (creació de grans bases de dades),
- c) la terminologia orientada a la planificació lingüística (intervenció sistemàtica per tal de canviar l'estatus d'una llengua poc estabilitzada).

El corrent a) és representat per tres escoles: la de Viena, la de Praga i la de Moscou. Veuen l'essència de la terminologia com l'aclariment dels recursos expressius de caràcter lingüístic aplicats a determinades especialitats.

L'escola de Viena és la més estesa pel fet d'haver desenvolupat un sistema de principis i de fonaments per a la terminologia teòrica basats en els treballs d'E. Wüster, i pel fet d'haver-los difós a través de les normes ISO.

Els corrents *b)* i *c)* han estat desenvolupats primordialment en el món francòfon (Quebec o Bèlgica) i en els països que reben la seva influència, pel fet de tenir també una llengua romànica, com és el cas de Catalunya. Ara bé, aquests països han treballat d'una manera força monodireccional, sense aplicar sempre a les llengües autòctones de les seves colònies (llengües majoritàries però minoritzades) els criteris que havien desenvolupat per a la defensa i l'expansió del francès. Catalunya, com a país no colonitzador, per força ha de percebre les coses d'una manera diferent.

A més de la tasca duta a terme pel TERMCAT, la terminologia ha crescut a Catalunya vinculada a les diferents especialitats i als camps de la ciència, a causa de la necessitat comunicativa i d'estructuració dels propis especialistes. Darrerament, però, tenen un paper molt important en el desenvolupament d'aquesta disciplina els serveis lingüístics de les diverses universitats i, amb molt de protagonisme, les facultats de traducció i d'interpretació.

En aquestes últimes la terminologia és una assignatura obligatòria de vuit crèdits segons els plans d'estudi vigents, la qual cosa referma la seva importància. De tota manera, veiem també que resulta impossible destriar el corrent traduccional de la dimensió política i social de la terminologia. Això és així perquè el corrent traduccional condueix a una defensa del pluralisme (lingüístic, conceptual, cultural) davant d'altres intents globalitzadors artificials (esperanto, *neokoinè*) o naturals (l'anglès).

Això implica que cada llengua ha de trobar els recursos terminològics necessaris, els quals han de respectar la idiosincràsia del seu sistema lingüístic. La idea de coherència gramatical no hauria de ser afectada pel fet que la llengua sigui molt estesa o bé minoritària, que rebí un suport econòmic o bé que estigui desprotegida. No podem defensar la diversitat i alhora oblidar les llengües més indefenses i deixar de banda aquells pobles que veuen amenaçada la pervivència de valors ancestralment arrelats en la psicologia col·lectiva i que reaccionen, de vegades amb agressivitat, als intents de difusió d'una presumpta cultura estàndard que destrueix les formes tradicionals, i que sovint ho fa sense crear-ne de noves o de millors.

Les llengües en contacte i les pseudollengües: l'*spanGLISH* i el *catanyol*

Al mateix temps que el corrent traduccional català justifica la multilateralitat de la seva aproximació, s'emmarca en un context d'adjacència de llengües que rebutja els processos d'hibridació unilateral.

Malgrat que la dimensió coercitiva és rara a Europa fora de Catalunya (amb l'excepció històrica de França) i a Amèrica fora del Quebec, es tracta d'una pràctica desitjable per a totes les àrees de llengües en contacte.

L'existència de pseudollengües com el *pidgin* en el sud-est asiàtic o l'*spanGLISH* de Puerto Rico són fruit d'una absència completa del que denominem

dimensió coercitiva de la terminologia i que Jean Claude Boulanger (1991) denomina *l'axe aménagemental*, tot ressaltant la funció de condicionament o de foment dels organismes que la practiquen.

Val a dir que la dependència lingüística és el primer i el darrer símptoma d'una dependència conceptual, cultural i econòmica. Algú potser opina que, fruit com són d'una necessitat de comunicació, res no hem d'objectar a l'existència de les esmentades pseudollengües, la qual cosa no deixa de ser força raonable. Ara bé, el problema no és tant l'adquisició d'un nou llenguatge com la substitució d'una llengua que ha encunyat una enorme tradició cultural per un sistema arbitrari de signes. Si prenem, per exemple, la paraula *rufo* (de l'anglès *roof*, 'teulada') emprada pels habitants de Puerto Rico, veurem com s'ha perdut la motivació lògica que relacionava el castellà *tejado* amb *teja*, i, de retruc, amb tot un grup format per *tejadillo*, *tejar*, *tejo*, *tejuelo*, i també *jugar a los tejos*, *tirar/echar los tejos*, *a teja vana*, *a toca teja*, *de tejas abajo o de tejas arriba*¹. Tampoc, pel fet de dir *rufo*, no s'enriqueix el parlant d'*spanglish* amb informació relativa a la família lèxica composta per *roof-garden* ('terrasa amb plantes i flors'), *roof of the mouth* ('paladar'), *roof-rack* ('baca del cotxe'), *roof-top restaurant* ('restaurant amb terrassa'), *roof of heaven* ('volta del cel'), així com *to hit the roof* ('enfilar-se per les parets'), *to raise the roof* ('posar el crit al cel'), etc.

Ara bé, aquesta situació regressiva del castellà envers l'anglès és si fa no fa simètrica de la que ha patit el català envers el castellà. A Catalunya enviem cartes amb *acús de rebut* en lloc de amb *avis de recepció* i planifiquem a *llarg plaç* en lloc de a *llarg termini*. Les empreses fan *suspensió de pagos* en lloc de *suspensió de pagaments*, de les aixetes surt un *chorro d'aigua* en lloc d'un *raig* o un *doll* i als parcs no es poden portar *gossos sueltos* en lloc de prohibir-se la presència de *gossos aviats* (forma força estesa per les comarques més occidentals).

Naturalment, els catalans que empren el *catanyol* o els parlants que fan ús de l'*spanglish* no tenen cap culpa de la seva situació com a parlants. Només volem apuntar que el desig de parlar i d'escriure tot respectant, en la mesura que és possible, l'estructura de la llengua té una motivació: la creença que conèixer un lexema, unes quantes regles de formació de paraules i un sistema d'analogies esdevé de forma evident més àgil pel parlant que el fet d'haver de memoritzar vocabulari i conceptes desprovistos d'aquestes vinculacions lèxiques. Aquest esforç accessori empobreix la riquesa expressiva dels parlants en particular i dels pobles en general. És la coherència d'un sistema i els vincles que ha encunyat el que definitivament ens forma i, malgrat que ens determini, el seu domi-

1. *Tejo*: tros de teula o rajola que es fa servir per jugar. *Tejuelo*: tros de metall que serveix de recolzament a una màquina. Disc de metall per fer una moneda. Tros de paper adherit al lloc d'un llibre per a la seva catalogació. *Tirar/echar los tejos* realitzar intents verbals per seduir algú. *A teja vana*: coberta de teules sense cel ras que cobreix les teules de l'interior. *A toca teja*: pagar al comptat. *De tejas abajo o de tejas arriba*: d'aquest món o del sobre-natural.

ni constitueix la primera condició a l'hora d'assumir certa llibertat de pensament, paraula i obra.

Hem vist que l'espanyol no es lliura d'aquesta situació d'inferioritat respecte d'altres llengües, encara que per a la majoria de parlants del català aquesta realitat potser els resulta insòlita, precisament perquè sentim que les decisions sobre la nostra llengua es prenen a partir de les decisions que s'han pres anteriorment per a l'espanyol. Així, quan analitzem la terminologia jurídica són només una excepció les decisions terminològiques que s'allunyen de l'espanyol (potser convindria destacar *forest* —per designar *terreny productiu no conreat*, i recuperat, entre d'altres termes, del català d'abans del Decret de Nova Planta— com a estàndard d'aquesta reivindicació d'independència terminològica del castellà).

També en el context europeu, l'espanyol és una llengua minoritzada a causa de l'avenç implacable de l'anglès i malgrat el retrocés irreversible del francès. Podem veure que en el cas de l'espanyol dins de la Unió Europea, les decisions terminològiques han estat influïdes per la terminologia adoptada sobretot en anglès.

Un exemple evident és la formació en castellà de termes com *directiva* per referir-se a les directrius comunitàries o *nacionales* per anomenar els ciutadans naturals dels països que conformen la Unió Europea. No cal allargar l'explicació de per què aquests termes mai no s'haurien pogut originar en espanyol sense el context de llengües en contacte. En aquest marc cal recordar que el diccionari de l'IEC recull aquests dos termes també com a *directiva* i *nacional*, és a dir que la dependència terminològica de l'espanyol s'ha exportat al català.

Homogeneïtat versus diversitat: la normalització internacional

La defensa d'una llengua minoritzada té com a contrapunt la voluntat internacional de crear un llenguatge científic universal.

La reflexió sobre la diversitat lingüística i les qüestions de predomini o de dependència d'una llengua ens porten a la disjuntiva següent de repercussió mundial: ha de gaudir la terminologia de la màxima homogeneïtat possible en cada llenguatge d'especialitat i en cada idioma diferent per tal de facilitar d'aquesta manera la comunicació internacional? O, al contrari, ha d'adaptar-se a cadascuna de les llengües particulars i ha de garantir així la màxima expressivitat, utilitat i satisfacció en la comunicació monolingüe, malgrat que es distànci de les denominacions forànies?

Sobre això, Arntz i Picht (1989: 171), continuadors de l'escola de Viena, defensen l'activitat de caràcter homogeneïtzador de la terminologia com a mitjà per assegurar una comunicació unívoca entre especialistes. Aquesta línia precursada per Versalius (1514-1564), el fundador de l'anatomia moderna, no es fa sistemàtica fins a la segona meitat del segle XIX, principalment a causa de la revolució científica i de la coexistència desordenada de descobriments tecnològics.

Al començament, a cada Estat alemany hi havia quinze unitats de mesura diferents per a la resistència elèctrica i vuit de diferents per a la força motriu. Aquesta situació va provocar inevitablement costoses equivocacions que repercutiren desfavorablement en el comerç. A partir d'aquestes experiències, els Estats industrialitzats van concloure que la normalització dels objectes i dels procediments, i les seves denominacions, podia contribuir considerablement al progrés tecnològic. Hem de fer notar, però, que, malgrat que aquests autors utilitzen també el mot *normalització*, els efectes d'aquesta activitat internacional són contraris als que es persegueixen quan es tracta de normalitzar una llengua minoritzada: en el primer cas s'imposen les opcions lèxiques a les altres llengües, mentre que en el segon cas s'intenta de preservar les opcions autòctones.

Amb aquest objectiu del que anomenarem, doncs, *homogeneïtzació*, *globalització* o *normalització internacional* (en lloc de simplement *normalització* com tradueix Amelia Irazazábal), una sèrie d'organismes, com ara la International Electrotechnical Commission (IEC), després de la seva fundació l'any 1906, començaren a aclarir i a depurar la terminologia electrònica. El 1919 sorgeix la DNA (Deutscher Normenausschlomissiouss —'Comissió Alemanya de Normalització'—) i el 1926 la ISA (International Federation of the Standardizing Associations), l'objectiu de la qual era la unificació internacional de les normes nacionals.

Aquests intents volien fixar els conceptes individuals i les seves denominacions. Aviat es van adonar que la normalització internacional terminològica puntual només pot aportar resultats útils si tots els que hi col·laboraven partien d'unes bases unificades. Per això es va començar a buscar en l'estructura de terminologies ja existents trets regularment repetits, per tal de poder establir així regles aplicables a l'hora de crear nous termes. Wüster (1898-1977), basant-se en l'estructuralisme de Saussure (1857-1913), va publicar el 1931 la seva obra *Internationale Sprachnormung in der Technik, besonders in Elektrotechnik* ('Normalització lingüística internacional en la tècnica, especialment en l'electrotècnia'). Les principals objeccions a aquesta obra es refereixen al paper decisiu que té la idea de sistema i la creença que la llengua no es pot normalitzar. La justificació de Wüster és que en cap moment es referia a la llengua comuna, sinó només a l'àmbit de l'especialització. Wüster inferia que la normalització internacional no es pot concebre de manera estàtica, que no té sentit en totes les especialitats i que no es pot aplicar en tots els casos amb la mateixa intensitat.

La polèmica generada per Wüster es va interrompre durant la Segona Guerra Mundial. L'any 1946 es va fundar la ISO (International Organisation for Standardization) com a successora de la ISA. El 1952 es va crear un comitè tècnic per a qüestions terminològiques (ISO/TC 37 Terminology —principles and co-ordination—) que va finalitzar la redacció de les normes bàsiques l'any 1973, normes que són en procés de revisió des de 1974. En coordinació amb ISO treballen altres organismes com el CEI (Comitè Elèctric Internacional) o el Technical Committee 1.

Homogeneïtzació i interessos econòmics

De vegades es fa difícil desllindar la normalització internacional dels interessos econòmics dels països que la formen.

A la primera pàgina del DIN 820 (Deutsches Institut für Normung —‘Institut Alemany de Normalització’—, fundat l’any 1917 amb seu a Berlín) es defineix «normalització —internacional—» de la manera següent:

Normalització és la unificació planificada d’objectes materials i immaterials que els cercles interessats elaboren en comú per al benefici públic. En cap cas ha de respondre a finalitats lucratives particulars.

La normalització fomenta la racionalització i la garantia de qualitat en l’economia, la tecnologia, la ciència i l’administració. És al servei de la seguretat de persones i coses, com també de la millora de qualitat en tots els àmbits de la vida. Serveix, a més, per establir un ordre raonable i per facilitar la informació a les respectives àrees de normalització.

En aquesta definició elaborada amb una bona voluntat indiscutible per part del comitè normalitzador alemany trobem, tanmateix, qüestions que podrien donar peu a un debat llarg. Malgrat l’explicitació de l’exclusió de possibles finalitats lucratives, en la pràctica es produeix sovint una normalització internacional terminològica que afavoreix els interessos de determinats productors, els quals busquen, en virtut de la «racionalització», la «qualitat», la «seguretat», la «millora», l’«ordre» (paraules, totes, amb un grau d’interpretació alt i que figuren en el paràgraf esmentat anteriorment), una expansió de mercats.

Encara no s’ha analitzat quants països hi ha implicats en el que s’hi denomina «benefici públic». És evident que els països no industrialitzats d’Àfrica, d’Àsia i d’Amèrica Llatina semblen haver estat exclosos dels beneficis de la normalització internacional terminològica i d’objectes que la majoria de la població està molt lluny de poder adquirir.

Els organismes terminològics internacionals pateixen actualment processos de debat intern sobre aquests temes. Els països i les llengües tradicionalment vinculats a organismes pioners en investigació terminogràfica i terminològica, com ara Infoterm² (Àustria, Alemanya), i que a més tenen llengües productores i emissores de terminologia tècnica, creuen que l’homogeneïtat de la terminologia és una qüestió central que cal preservar en la seva activitat internacional. Altres països, entre ells els que parlen llengües romàniques³, observen aquest interès amb susceptibilitat, després d’un període en el qual la difusió de terminologia homogeneïtzant podria contemplar-se com

2. Internationale Informationszentrum für Terminologie —‘Centre Internacional d’Informació en Terminologia’—, amb seu a Viena. Fundada l’any 1971 per Eugen Wüster en el marc d’UNISIST, el Programa General d’Informació (PGI) d’UNESCO té com a objectiu impulsar el treball en cooperació.
3. Units, però, en organismes i xarxes com ara Unión Latina, RITERM (Red Iberoamericana de Terminología), REALITER (Xarxa Panlatina de Terminologia), etc.

una mena d'hegemonia cultural. Aquests països, normalment receptors de tecnologia i de terminologia, i sovint amb menys recursos, treballen per una activitat terminològica internacional que respecti el pluralisme lingüístic i conceptual, i en què es destini esforços a la cerca de la solució més apropiada per a cada sistema.

Acceptació i difusió de la normativa

Tots els normalitzadors (els internacionals i els que volen frenar la recessió d'una llengua minoritzada) es pregunten, d'altra banda, si les normes terminològiques gaudeixen d'una bona acceptació.

Els organismes com ara DIN tenen la forma jurídica d'una associació registrada, de manera que les seves normes no es poden imposar «per decret». Malgrat que altres organitzacions d'Estats europeus com ara França compten amb atribucions més vinculants, la normativa sovint té caràcter de «recomanació d'experts».

Dins del món de l'economia, però, el fet de no aplicar les normes internacionals pot comportar perjudicis financers importants, i això fa que hi hagi un grau d'acceptació força alt respecte a la normalització d'objectes. En canvi, la normalització de la terminologia no sempre prospera en la pràctica, ja que l'ús de la llengua —fins i tot en l'àmbit de les especialitats— representa un procés complicat i marcat per factors psicològics i sociològics que no sempre es poden regular a voluntat.

Quan la terminologia proposada difereix de l'ús establert, és molt difícil que sigui acceptada. Normalment els usuaris d'una llengua es resisteixen a la utilització d'un terme nou en substitució d'un de ja consagrat per l'ús. Quan això passa, la designació «antiga» i la «nova» s'utilitzen durant força temps com a sinònims.

Atès, doncs, que és més fàcil introduir denominacions normalitzades per a conceptes nous que per a aquells que ja estan establerts de fa temps, les especialitats naixents s'enfronten a menys obstacles.

Terminologia i desenvolupament

Ara bé, després de fer esment als reptes de la normalització de les llengües minoritzades i la normalització internacional en els països occidentals, on, malgrat tot, el recurs neològic d'utilització d'ètims grecollatins és fructífer i homogeneïtzador, cal reprendre la qüestió tot tenint en compte les llengües que no poden participar d'aquest recurs.

Molts dels països amb llengües d'alfabets no llatins o bé amb llengües de tradició oral, tenen dipositades les seves esperances en la terminologia com un dels aspectes més importants de la seva vinculació a l'àmbit internacional, i, al mateix temps veuen en la terminologia un camí per independitzar-se de l'anglès mitjançant la creació de terminologia autòctona. Aquesta darrera motivació és sota els esforços de països com ara Sud-àfrica, l'Índia o Israel.

Però en molts països sense recursos la inversió en matèria de terminologia és propiciada des de l'exterior. És interessant ressenyar el cas del Camerun.

En la Primera Escola d'Estiu de Terminologia organitzada per la Universitat Pompeu Fabra⁴, Marcel Diki-Kidiri⁵ defensava el calc de les «metàfores culturals» per fer reproduccions terminològiques de certs conceptes en la llengua de tradició oral *sängö*, del nord del Camerun. Per exemple, per traduir un terme com «drets humans», és possible referir-se al costum africà segons el qual després d'una cacera, certes persones tenen dret sobre certes parts de l'animal caçat (el cap, per exemple, pertany al cap del poblat o a la persona de més edat, la cuixa esquerra al propietari de l'arma amb la qual la bèstia ha estat morta, etc.). Cadascun d'aquests trossos de carn és denominat *ngura*. D'aquesta manera, l'expressió «drets humans» és traduïda per *ngura tî zo* (*tî zo* = 'de la persona'). La felicitat d'aquest terme és incompleta, tanmateix, doncs la igualtat de les persones respecte dels seus drets no és subjacent al concepte de *ngura*, en el qual s'aprecia clarament una jerarquia i una diferència. De la mateixa manera resulta pràcticament impossible de traduir al sangö l'expressió «dret d'igualtat entre l'home i la dona». Per a un camerunès, i pels africans en general, la diferència entre homes i dones i de les persones entre elles és un fet bàsic, quelcom sobre el que es sustenta la seva interpretació del món, i, sense anar massa lluny en les conseqüències socials d'aquest fet —només dir que la igualtat no garanteix el respecte, així com la diferència no assegura la manca de respecte— l'homogeneïtzació conceptual és percebuda com una bajanada.

No hauríem, doncs, d'incloure en la nostra llista de drets humans els dret a ser, pensar i tenir valors diferents?

Aquesta mena de problemes preocupen al corrent denominat «terminologia per al desenvolupament» el qual sembla que tindrà cada cop més importància en el futur. Ara bé, és important considerar el perill de caure en el parany que aquest esforç tingui com a objectiu expandir els mercats i crear necessitats tecnològiques en aquests països al mateix temps que es desestimen les seves llengües com a creadores de conceptes també útils i enriquidors. Per exemple, reprenent el discurs de Marcel Diki-Kidiri, un dels objectius concrets que han d'assolir els terminòlegs africans és aconseguir d'informar correctament els conreadors de cotó sobre l'aplicació de determinats pesticides en la lluita contra els insectes depredadors. Caldria crear neologismes africans per designar els insectes, atès que els agricultors només en distingeixen en la seva llengua dos tipus: els voladors («volants») i els que s'arrossegueu («rampants»). No cal fer notar la importància de la preservació de la collita de cotó, però no podem deixar de preguntar-nos, tanmateix, si no seria possible i més efectiu —potser no tan lucratiu— fabricar i vendre'ls un insecticida per a «volants» i un altre per

4. Del 14 al 18 de juliol de 1997 a l'ULIA (Institut Universitari de Lingüística Aplicada) i dirigit per Mª Teresa Cabré Castellví.

5. CNRS (Centre National pour la Recherche Scientifique)-LLACAN (Langage, Langues et Cultures d'Afrique Noire).

a «rampants». Desestimar la seva organització conceptual, no és potser la primera i l'última raó d'una discriminació lingüística i cultural?

Conclusió

Cada llengua és única i irrepetible, no només en el seu aspecte lingüístic, sinó també perquè instrueix el parlant sobre la percepció del món i la forma de ser individual i col·lectiva. De la mateixa manera que hi ha espècies biològiques que són eliminades de la Terra, una llengua que desapareix s'emporta informació valuosa que contribueix a explicar la cultura i l'evolució de l'ésser humà.

El desconeixement sobre el patrimoni lingüístic de la humanitat és tan gran que fins i tot s'ignora el nombre de llengües vives existents. Se n'han catalogat unes 4.500 de vives i unes altres 20.000 entre llengües i dialectes (Siguan, 1996). D'aquestes, entre 1.500 i 2.000 són africanes (i les parlen el 90% dels habitants de l'Àfrica). Potser caldria tenir en compte, doncs, almenys alguna de les vint-i-cinc o trenta llengües vehiculars d'aquest continent veí (*fulfulde, wolof, lingala, bambara, swahili*, etc.).

Els que propugnen l'homogeneïtat cultural pensen que unes quantes llengües més o menys no tenen gaire importància. A partir de la conquesta de les expedicions europees a final del segle XV, en molts llocs s'ha considerat el multilingüisme com una amenaça d'Estat, un element disgregador d'una voluntat nacional imposada per una minoria dominant. Tanmateix, el multilingüisme és la forma normal de vida de centenars de milions de persones a tot el món.

El monolingüisme tendeix a creure en una identificació entre la realitat i la seva expressió verbal i, per això, és propens a un pensament dogmàtic i absolutista, mentre que qui està acostumat a moure's entre llengües i cultures diverses, accepta amb més facilitat les divergències i les ambigüitats.

El plurilingüisme i l'interculturalisme són una riquesa que haurien de promoure els sistemes educatius, els mitjans de comunicació i la investigació científica. La diversitat lingüística i la protecció de les llengües minoritàries i minoritzades és el millor llenguatge que tenen els humans per a la comprensió internacional, i l'única manera d'evitar un pensament únic. Així doncs, les persones que consideren possible, i fins i tot desitjable, un món monolingüe volen un món amb una sola manera de pensar i d'actuar on les cultures divergents siguin relegades al folklorisme. D'aquesta manera es neguen a admetre que el seu sistema no és un sistema perfecte i que podria millorar en comparar-lo amb els altres.

Bibliografia

- AGUILAR-AMAT, Anna; SIDIBÉ, Pathé; VILARNAU, Joan (1997). «La terminología del parentesco en lengua fulfulde: un intento de sistematización». *Nazioarteko Terminologia Biltzarra (Congreso Internacional de Terminología)*. San Sebastián: IVAP/UZEI, p. 415-426.
- ÁLVAREZ, Paula; CANDEL, Miguel (1994). «Neokoiné: una alternativa a Babel». *Terminologie et Traduction* 1, p. 417-426.

- ARNTZ, Reiner; PICHT, Heribert (1989). *Introducción a la terminología*. Trad. al cast. de A. de Irazazábal et al. Fundación Germán Sánchez Ruipérez. Madrid: Pirámide.
- BOULANGER, Jean Claude (1991). «Quelques composantes linguistiques dans l'enseignement de la terminologie». *Actas del Coloquio Iberoamericano sobre Enseñanza de la Terminología*. Granada, p. 61-74.
- CABRÉ, M. Teresa (1992). *La terminología. La teoria, els mètodes, les aplicacions*. Barcelona: Empúries.
- CRONIN, Michael (1995). «Altered States: Translation and Minority Languages». A GAMBIER, Y. *Orientations Européennes en Traductology. Etudes sur le texte et ses transformations*. Vol. III, núm. 1, p. 85-103.
- DIKI-KIDIRI, Marcel (1997). *La diversité dans l'observation de la réalité*. Primera Escola d'Estiu de Terminologia. Barcelona: UPF.
- DUARTE, Carles; ALSINA, Àlex; SIBINA, Segimon (1991). *Manual de llenguatge administratiu*. Barcelona: Escola d'administració pública de Catalunya. Generalitat de Catalunya.
- ISO/R 860. *Unification internationale de notions et de termes*.
- PUEYO, Miquel (1992). *Tres escoles per al català*. Lleida: Pagès Editors. Col. Argent Viu.
- ROJAS LIMA, Flavio (1992). *Los indios de Guatemala*. Madrid: Mapfre.
- SIGUÁN, Miquel (1996). *Aspectos sociopolíticos de la riqueza lingüística europea*. Madrid: Alianza Editorial.
- TERMCAT (1990). *La terminología en el seu entorn* (cicle de conferències). Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.